

DEDE KORKUT KİTABINI OLUŞTURAN DESTANLARDAKİ ORTAK ÖZELLİKLER

Kerime ÜSTÜNOVA*

ÖZET

Metinlerde ortak özelliklerin bulunması; olay akışının, kahramanların, gelenek ve göreneklerin, olaylar karşısında izlenecek yolun, tutum ve tavırların birbirlerine çok benzediklerini; bunların âdeta her metinde tekrar edildiklerini gösterir. Metinlerde değişen, yalnız adına öykü dizilen kahramandır. Her metin aşağı yukarı birbirini tekrarlar. Sonuçta tekrar hareketinin Dede Korkut Destanlarında bir sistem gibi ele alınıp işlendiği, tekrarların çok güçlü olduğu ve bunların hem metnin hem makro metnin oluşmasında büyük rol oynadığı ortaya çıkar. Ayrıca tekrarlar, Dede Korkut Destanlarının bir bütün olarak görülmesinde de büyük görev üstlenir. Çünkü konu, zaman, mekân, kişi adları, gelenek, olayların akış sırası vb. konularda karşımıza çıkan tekrarlar, destanlara içerik olarak bütünlük kazandırır. Diğer yandan her metnin benzer tarzda kurgulanması, destanlarda kompozisyon açısından tam bir bütünlük sağlanamadığının göstergesi olarak belirir.

Anahtar sözcükler: *metin, makro metin, benzerlikler, tekrarlar*

COMMON QUALITIES IN STORIES THAT MAKE UP DEDE KORKUT EPIC

ABSTRACT

Presence of common qualities in texts shows that the flow of events, heroes, traditions and customs, the course lead upon the events, attitudes and behaviors are very similar and repeated nearly in all texts. The only thing that changes is the hero that the story is arrayed in the name of. Every text more or less repeats itself. At the end, it is found that repetition movement is handled and executed in Dede Korkut epics like a system; repetitions are very strong and play a great role in constitution of both text and macro text. In addition, repetitions serve greatly in view of Dede Korkut epics as a whole. Repetitions that we see in the subject, time, place, character names, tradition, order of event flow etc. give wholeness to the epics as content. On the other hand, construct of every text in a similar style appears as an indication that integrity has not been achieved in epics in terms of composition.

Key words: *text, macro text, similarities, repetitions*

Türk dili ve edebiyatının kültür mirası olan, on iki hikâye ve bir ön sözden oluşan Dede Korkut Destanlarında her bir hikâye, ayrı bir boy beyinin öyküsünü ele aldığı hâlde bunları bir bütünün parçaları olarak görüyor, hikâyelerin her birine *metin*, tümüne de *makro metin* diyoruz. Muharrem Ergin, hikâyelerin bir bütünün parçaları oluşunu şöyle dile getirir: “Hikâyeleri bir bütün teşkil edecek şekilde birbirine bağlayan asıl nesne, hikâyelere dağıtılmak suretiyle bütün esere yerleştirilmiş olan içtimaî tablodur. Kitabın, hikâyelerin bütünü ile çizmiş olduğu bu tablo aynı devirde, aynı bölgede, bir hanın etrafında belirli bir hanlık düzeni içinde toplanmış bulunan Oğuz derebeylerini canlandırmaktadır.” (Ergin 1989: 23)

Metinlerin aynı çatı altında toplanmasının en büyük nedeni çeşitli tekrarlardır. Bunlar; olaylarla, kişilerle, olayların geçtiği mekânla, geleneklerle, kahramanların davranış biçimleriyle ilgili olabilir. İşte bu tekrarlar, birbirinden bağımsız izlenimi veren on iki destanı bir araya getirerek aynı bütünün parçaları

* Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

hâline sokar. Bu da Dede Korkut Destanlarının ortak özellikleri olarak karşımıza çıkar.

Dede Korkut Hikâyeleri arasındaki ortak özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Dede Korkut, bütün metinlere aynı adı verir: Oğuz-nâme.

2. Hemen her metnin (hikâyenin) başlığı aynıdır. Metinlerin açışı tam ya da eksik tekrar niteliği gösterir. Dirse Han Oğlu Bugaç Han Boyu, Salur Kazanun İvi Yağmalandığı Boy, Kam Pürenün Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, Kazan Beg Oğlu Uruz Begün Tutsak Olduğu Boy, Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu, Begil Oğlu Emrenün Boyu *, aşağı yukarı aynı tarzda Bayındır Han'ın -iki metinde Kazan Bey'in- ala sayvanını diktirip verdiği ziyafetle açış yapar:

Kam Gan oğlu Bayındır yirinden turmuş-idi

Kara yirün üstine ağ ban iwin dikdürmüş-idi

Ala sayvanı ipek halıçası döşemiş-idi

İç Oğuz Taş Oğuz Bigleri Bayındır Hanun sohbetine dirilmiş-idi

Beyrek Boyu, Yigenek Boyu, Emren Boyunda açılışlar arasında tam tekrar özelliği vardır. Bugaç Boyunda ise bunlardakine ek olarak yapılan toyun ayrıntıları yer alır. Ayrıntılar bakımından da Salur Kazan Boyu ile Uruz Boyu ortaktır.

Diğer yandan Deli Dumrul, Kan Turalı, Segrek Boyları da kendi aralarında ortaklık gösterirler. “Oğuz zamanında dirler-idi bir gürbüz er var-idi / yetişmiş bir cılasun oğlu var-idi / adına dirler-idi” tarzında açıklar ki bu, bize mukaddimenin açılışını düşündürür: “Oğuz zamanında Bayat Boyundan Korkut Ata dirler bir er var-idi”. Ancak Uruz¹, Basat ve Bamsı Boyları, diğerleriyle uygunluk göstermez. Uruz¹ ve Bamsı Boyları, sanki başı olmayan bir başka öykünün devamı niteliği gösterir. Uruz ve Beyrek, adına iki öykü düzenlenen kahramanlar olduğundan belki de bu iki metnin açılışları farklıdır. Basat Boyunda ise baş tarafı unutulmuş, eksik kalmış bir şeyler var gibi doğrudan konuya girilerek metne başlanıyor: “Üç Ok Boz Ok yığınak olsa Kazan iwin yağmaladur-idi”.

3. Hanlar Hanı Bayındır Han, genellikle metinlerin başında anılır ve bir daha geçmez. Çünkü olayların gerisindedir, öne çıkarılmaz. Yetkileri olan ama kendi pek ortada olmayan gölge biri durumundadır.

4. Metinlerin hepsinde kurgu bakımından da ortak noktalar vardır. Her metnin başında kahraman bazı haksızlıklara ya da kötülöklere uğrar ve bunlarla baş etmeye çalışır. Metinlerin ortalarında kahramanlar birbirine benzer tehlikelerle karşılaşır. Bu tehlike genelde kâfirdir. Kahramanın başı derde girer, kahraman tutsak olur. Metnin sonuna doğru birileri -ki bunlar adını yalnız kurtarma operasyonlarında duyduğumuz, adına öykü dizilmemiş, sonra başlarına nelerin geldiğini, yaşamlarını nasıl tamamladıklarını bilmediğimiz Oğuz yiğitleridir- kahramanı kurtarır, kahramanlar her türlü zorluğu yener.

5. Kahramanlar, bir insanda bulunması gereken özelliklerden çok, olağanüstü varlıklarda bulunan yeteneklere sahiptir. Her şeyden önce kahramanlar çok güçlüdür; öyle ki bir orduyla tek başına savaşılabilecek güçte ve yetenektedirler. Örneğin; Oğuz'un baş edemediği Tepegöz'ü Basat tek başına alt eder. Kan Turalı, kimselerin yenemediği canavarı öldürür. Segrek, altmış

* Bu çalışmada hikâyelerin adları için kısaltma kullanılacaktır. Dirse Han Oğlu Bugaç Han Boyu (BUGAÇ BOYI), Salur Kazanun İvi Yağmalandığı Boy (SALUR KAZAN BOYI), Kam Pürenün Oğlu Bamsı Beyrek Boyu (BEYREK BOYI), Kazan Beg Oğlu Uruz Begün Tutsak Olduğu Boy (URUZ BOYI), Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu (YİGENEK BOYI), Begil Oğlu Emrenün Boyu (EMREN BOYI), Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu (DELİ DUMRUL BOYI), Basat Depegözi Öldürdüğü Boy (BASAT BOYI), Uşun Koca Oğlu Segrek Boyu (SEGREK BOYI) Kanlı Koca Oğlu Kanturalı Boyu (KANTURALI BOYI), İç Oğuz Taş Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy (BAMSİ BOYI), Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy (URUZ¹ BOYI)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

teçhizatlı kâfiri tek başına yenip uykuya yatar, üzerine gelen yüz kâfiri atının uyandırmasıyla yine yenip tekrar uyur, sonunda kardeşi Egrek ile koca kâfir ordusuyla baş edip savaşı kazanır.

6. Kahramanlar o kadar sıcak ve sevecen, olumlu sunulur ki, okuyucu her zaman yanlarındadır. Metin kahramanlarıyla üzüldür, onlarla sevinir, heyecanlanır. Çünkü anlatıcı taraf tutar. Kahramanlarını okuyucunun beğeneceği kimlikle sunar. Örneğin; Beyrek, *yidi kızun umudı, Kalın Oğuzun imrençesi* diye tanıtılır.

7. Kahramanlar pek hastalanmazlar; ya yaralanır ya attan düşüp bir yerlerini kırar ya da tutsak olurlar. Duygularını kopuzları aracılığıyla *soylama* adı verilen manzumelerle ifade ederler. Bundan önce de mutlaka “..... *soyladı görelüm hanum ne soyladı aydur*” yapısı kullanılır. Bazen yalnız “*aydur*” ya da “*görelüm ne soyladı*” gibi kısaltılmış biçimleriyle, bazen de daha çok sözcükle zenginleştirilmiş biçimleriyle karşılaşılır.

8. Kahramanlar gözü pek, iyi yürekli, soğukkanlı, asi, çabuk öfkelenen tiplerdir. Çok iyi at biner, kılıç kuşanırlar. Çok küçük yaşlarda mutlaka kan dökmüşlerdir. Büyük başarı göstermedikleri takdirde adları konmaz. Ad koyma işi Dede Korkut’a aittir. Yiğitlerin kahramanlık niteliklerinin başkalarınca onanması çok önemlidir. Kahramanlık, yalnız erkeklere ait değildir. Kızlar da erkekler kadar yiğit olmalıdır. Beyrek, babasına evleneceği kızın niteliklerini sayarken, “Ben yerimden kalkmadan o kalkmış olmalı, ben ata binmeden o binmiş olmalı, ben düşmanıma varmadan o baş getirmiş olmalı.” der. Beyrek, Banı Çiçek’in kadın oluşuna bakmadan onunla at koşturur, ok atar ve güreşir. Selcen Hatun, Kan Turalı’yı kâfir elinden kurtarır. Dirse Han ve Begil, eşlerinin kendilerine akıl vermelerine izin verdikleri gibi onların önerilerine uyarlar.

9. Metinlerde Oğuz Beyleri, sıklıkla kâfirlerin tutsağı olur ve yıllar sonra mutlaka onu kurtarmaya bir yakını gider. Örneğin; Uruz, Toman’ın Kalesinden babası Kazan’ı; Segrek, on altı yıl sonra Alınca Kalesinden kardeşi Egrek’i; Yigenek, Düzmürd Kalesinde on altı yıl tutsak kalan babası Kazılık Koca’yı kurtarır. Üstelik kurtarıcılara yakınlarının tutsak olduğu daha önce söylenmemiştir. On beş, on altı yaşına gelince kendilerine kızan biri tarafından söylenir; onlar da hemen kurtarma operasyonuna başlarlar. Savaş sahnelerinin tekrarı hemen her metinde karşımıza çıkar. Oğuz yiğitleri, “..... *çal kılıcın yetdüm*” kalıp yapısıyla seslenerek savaşa katılırlar.

10. Metinlerdeki kişiler, ya oldukça iyi ya da oldukça kötüdür. Adına boy koşulan kahramanlar iyiler sınıfına girerler. Kâfirler ise mutlaka kötüler sınıfındadır. Onlardan söz edilirken hep bedduayla “*yarımasun yarçımasun*” diye söze başlanır. Yalnız kâfir kızları çok güzeldir. Oğuz Beylerinin onlarla evlenmesi doğaldır.

11. Metinlerde aynı adlı kişilerle karşılaşmak mümkündür. *Boz Atlı Beyrek, Kara Göne, Şir Şemseddin, Uruz, At Ağzılı Aruz, Alp Rüstem*, vb. Bunları kendi içlerinde ikiye ayırmak mümkündür: a. Her metinde karşılaştığımız Bayındır Han ve Dede Korkut; b. Adına öykü söylenen Oğuz yiğitleri: *Dirse Han, Buğaç, Salur Kazan, Beyrek, Kan Turalı, Uruz, Basat, Deli Dumrul, Yigenek, Begil, Emren*; c. Yalnız metinlerde adları geçen, haklarında çok fazla şey bilmediğimiz sonlarının ne olduğunu kestiremediğimiz yiğitler ve bu yiğitlerin babaları. Örneğin; Oğuzda nikap ile gezen dört yiğitten ikisi Kara Çekür ve oğludur. Oğlanın adını öğrenemediğimiz gibi bunlara başka bir metinde de rastlanmaz. *Duha Koca, Kam Püre Big, Pay Piçen Big, Kazılık Koca, Uşun Koca, Ense Koca, Eylik Koca, Kıyan Selçük* adları babalar sınıfını; *Dülger, Alp Rüstem, Delü Turdar, Kara Budak, Kara Göne, Aruz, Ters Uzamış, Okçı, Düleke Evren, Alp Eren* adları savaş anlarında ortaya çıkan oğullar sınıfını; *Delü Karçar, Yalançı Oğlu Yartaçuk, Kılbaş, Ozan, Karaçuk Çoban, Konur Saru Çoban, Kıyan Güçü, Demir Güçü,*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Yapağulu Koca, Kapak Han adları ise çeşitli durumlarda ortaya çıkan çok ender rastlanan bir grubu oluşturur. Ayrıca üçüncü grupta yer alması gereken, adı çok az geçen kâfir beyleri vardır: *Şöklı Melik, Kara Tekür, Yayhan Keşiş, Sofi Sandal Melik, Kapçak Melik, Ağ Melik, Kara Tüken Melik, Buğacuk Melik, Kara Aslan Melik, Direk Tekür*.

12. Dede Korkut Destanlarının hepsi, aynı temel çizgi üzerinde gelişip sonuçlanır. Metinlerde bol bol kan akar, kafa göz yarılr, başlar kopar, savaşlar yapılır. Metinlerin sekizinde savaş, Oğuz Beyleriyle kâfirler arasında; ikisinde (Bugaç, Bamsı) Oğuzlar arasındadır; ikisinde (Deli Dumrul, Basat) de savaş yoktur, ama zorlu mücadele söz konusudur.

13. Oğuz Beyleri ile kâfir beylerinin tanıtımında kullanılan kalıplar da metinlerde ortaktır. Oğuzlar için; “..... oğlu: *Eylik Koca Oğlu Döne bilmez Dülek Evren*”; “..... kızı : *Pay Piçen Big kızı Banı Çiçek*”; “..... Koca : *Uşun Koca*”; “..... Big : *Kazan Big*”; “..... Han: *Dirse Han*”; “..... Hatun : *Burla Hatun*”. Bunlardan başka adların önünde gelen unvan sıfatlarının kullanımı yaygındır. *Boz Atlı Beyrek, At Ağızlı Aruz, Saru Donlu Selcen, Boyu Uzun Burla* vb. Kâfirler için sıklıkla “..... Melik”, ender olarak “..... Tekür” yapısı kullanılır. *

14. Kadına verilen önem, gösterilen saygı tüm metinlerde öne çıkar. Hatta kadının ön planda olduğu anaerkil devrini düşündürür. Mukaddime’de Dede Korkut’un dediği “*Oğul kimden olduğun ana bilir.*” sözü, bize bunun ipuçlarını verir. Bu söz bile Oğuz toplumunda kadının yeri ve konumunun yükselen değerler arasında sayılması gerektiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

15. Metinlerde oğulun anasına, ananın oğluna bağlı oluşunun örnekleri sıklıkla görülür. Salur Kazan, kâfirden tutsaklar içinden yalnız anasını ister. Karısını, oğlunu feda etmeye hazırdır. Kâfir ise Kazan’ın anasını Yayhan Keşiş’e verip ondan oğlan doğurmasını sağlayarak Kazan’a karım koyacak, böylece intikam alacaktır. Kâfirin intikam için anayı kullanması, çobanın isyanı, oğlun anaya verdiği değer en güzel örneğidir. Dirse Han’ın karısı, oğlunun ilk avı için hazırlıklar yapar, oğlunun geri dönmeyişi ile çaresiz dertlere düşer ve oğlunu aramak için yola koyulur. Her şeyi yapmaya hazırdır. Aynı şekilde ava giden oğlu için hazırlanan Burla Hatun, oğlanın geri dönmeyişi üzere perişan olur, dayanamayıp oğlunu ve kocasını aramaya gider. Yigenek’in anası, kocasının tutsak olduğunu çocuğunu koruma amacıyla oğlundan saklar. Aynı endişeyle Segrek’ten de kardeşi Egrek’in tutsak olduğu saklanır. İki oğlundan birini Tepegöz’e veren bir ananın hayattaki oğlunu kurtarmak için Basat’ın karşısına çıkıp yalvarması analık içgüdüsünün sonucudur. Peri kızı da tehlikelerden koruması için yüzük vermiştir (çocuğuna) Tepegöz’e.

16. Kadınlar, kocalarına da çok saygılıdır. Âdeta onların koruyucuları, danışmanları durumundadırlar. Onlardan desteklerini esirgemezler. Begil’in ve Dirse Han’ın karılarının eşlerini teselli edişleri; Deli Dumrul’un eşinin kocasına anasının babasının bağışlamadığı canı bağışlaması, Selcan Hatun’un uyuyan Kan Turalı’yı düşmanların saldırısından korumak için beklemesi, Burla Hatun’un yaralı Kazan’a yardımı, ölen ya da tutsak olan kocanın, sevgilinin ardından yaşananlar, aynı temanın değişik örnekleridir.

17. Metinlerde tekrarlanan bir özellik de av sahneleriyle ilgilidir. Dirse Han, Beyrek, Uruz, Emren, Uruz ¹ Boyları. Oğullar ya da kocalar ava gider. Analar oğullarını ilk avı için hazırlar. Avdan dönmeme, yaşanan sıkıntılar,

* Melik, yalnız kâfirler için kullanılan bir unvan. İslam memleketinde Selçuklular ve Moğollar devrinde medeni ülkeleri idare eden yerli, çoğu Türk olmayan vasallara denir, Rum hududundaki Tekürler de böyledir. bkz. Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı, C. I, s. Giriş CCXXXVI

arama çabaları birbirine benzer. Ayrıca ava gidilmeyen hikâyelerde de kahramanların yiğitleriyle birlikte yeme-içmeye dayalı eğlencelerine mutlaka yer verilir.

18. Olayların geçtiği yerler metinlerde aynıdır. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde Pasinler, Dervend, Sürmelü, Hamid, Mardin vb. Muharrem Ergin, Oğuz ülkesinin sınırlarının açık bir biçimde belli olmadığını, her beyin bir yurdu, bir ordusu olduğunu, ama bunların da sınırlarının ve yerlerinin hiçbir şekilde belirtilmediğini bildirir. Ergin'e göre bu karışıklığın nedeni; olayların belirtilen yerlerde geçmeyişi, asıl Oğuz ülkesinin Orta Asya'da oluşu, dolayısıyla hikâyelerin buralarda oluşmayışi ve yer adlarının hikâyelerin tespiti sırasında uydurulmuşudur. (Ergin 1989: 26, 51-54) Orhan Şaik Gökyay, Oğuz destanının çok eski bazı parçalarının daha Oğuzların Orta Asya'daki yurtlarında teşekkül edip söylendiğinin bazı rivayetlerden çıkarılabileceğini belirtir. (Gökyay 1939: Giriş XLIX) Pertev Nali Boratav da olayların tek bir mekâna ve zamana bağlanmasının yanlışlığına dikkat çekerek iki ayrı tarihî an ile iki ayrı coğrafyanın varlığını ileri sürer. (Boratav 1933: 31-62)

19. Metinlerde işlenen ayrılık teması da ortaklık gösterir. Yurttan, anadan, atadan, sevgiliden, kavim kardeşten ayrılık söz konusudur. Ancak sonunda -Bamsı boyu hariç- mutlaka evlilik, şenlik gibi bir olay yaşanır ve bu, Dede Korkut tarafından resmîleştirilir.

20. Metinlerde olayların anlatıldığı bölümler nesir, karşılıklı konuşmaların büyük bir bölümü ise nazımla aktarılır. Öykülemenin diyalogla iç içe girerek, birbirini döne döne tekrarlayarak verilmesi, metinler boyunca sıkça görülür. Nazım bölümlerindeki sağlam ölçü ve kafiyenin olmayışı, çok şeyde olduğu gibi manzum parçalarda da nazımın ilkin biçimini görmekte olduğumuzdan kaynaklanmaktadır. Hem nazım hem nesir bölümlerinin aynı karakterde olması, nesrin nazma yaklaşmasıyla; manzum bölümlerin yetkin nazım özelliği göstermemesi, manzum bölümlerinin ilk olma özelliği göstermesiyle açıklanabilir.

21. Metinde daha önce verilen bir bilgi sıkça gündeme getirilir. Aynı yöntem tüm metinlerde görülür. Örneğin; Dirse Han Boyunda, Bayındır Han'ın yılda bir kez verdiği toyda oğlu olanı ağ otağa, kızı olanı kızıl otağa, oğulu kızı olmayanı kara otağa oturtup altına kara keçe, önüne kara koyun yahnisini konma emri Dirse Han'a iletilir. Dirse Han, evine gelince bunu aynen karısına aktarır. Salur Kazan Boyunda, Kazan Han'ın evinin yurdunun yağmalanıp yakınlarının tutsak gidişi önce öykülenir, sonra iki kez kâfir tarafından diyaloglarla tekrarlanır, ardından çobana söylettirilir, en sonunda Kazan Han ile kâfirin karşılıklı söyleşilerinde iki kez daha tekrarlanır.

22. Metinler mutlu sonla biter. Dede Korkut gelir, iyi dileklerde bulunur. Artık kahramanların başarısı onaylanmış, ilgi görmüştür. Metinlerin kapanışları da birbirinin benzeridir. Kapanışlar, Dede Korkut ağzından söylenmiş sözlerle yapılır. Kimi daha uzun, kimi daha kısa olsa da; aralarında ufak tefek ayrılıklar bulunsa da hepsinde ortak olan, Dede Korkut'un gelip şadlık çalması, boy boylayıp soy soylaması ve gazi erenlerin başına ne geldiğini söylemesidir.

Metinler kapanışlarına göre dört grupta toplanabilir. a. "*Dedem Korkut (gelüben / gelüp) boy boyladı soy soyladı....*" Bugaç, Salur Kazan, Deli Dumrul, Yiğenek, Segrek Boylarında; b. "*Dedem Korkut (gelüben) şadlık çaldı....*" Beyrek, Uruz, Basat, Bamsı, Emren Boylarında; c. "*Dedem Korkut (gelüben) şadlık çaldı boy boyladı soy soyladı....*" Kan Turalı; ç. "*Dedem Korkut geldi kopuz çaldı....*" Uruz¹. Bu cümlelerle başlayan kapanış bölümünün sonunda mutlaka "*günahunuzu adı görklü Muhammede (Muhammed Mustafa yüzi suyuna) bağışlasun hanum hey*" kalıp yapısı gelir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

23. Metinlerin Dede Korkut'la kapanması tam tekrardır. Kemal Abdullayev'in Gizli Dede Korkut adlı çalışmasında Dede Korkut ve Bayındır Han'ın kimlikleriyle ilgili öne sürdüklerini doğru olarak kabul ettiğimizde ortaya çok ilginç bir görüntü çıkar. Metinler, aşikâr Bayındır Han yani gizli Dede Korkut'la açılıp aşikâr Dede Korkut'la kapanmaktadır.

24. Metinlerin açılış ve kapanışlarında tekrarlanan kalıp yapılardan biri de "hanum hey"dir. Salur Kazan, Emren, Segrek, Bamsı Boyları bu kalıpla açılmayıp yalnız kapanışta söz konusu kalıba yer verir. Uruz' Boyı'nda ise "meger hanum" kalıbı vardır. Gökyay, "hanum hey" kalıbının kullanımını kitabın bir yazar tarafından değil de destanları anlatan birinden dinleyen bir kişi tarafından yazıya geçirilmiş olabileceğine bağlar. (Gökyay 1939: Giriş I)

Sonuç: Dede Korkut Destanlarının bir bütün olarak görülmesinde tekrarların rolünün büyük olduğu kendini kanıtlamaktadır. Konu, zaman, mekân, kişi adları, gelenek, olayların akış sırası vb. konularda karşımıza çıkan tekrarlar, destanlara içerik olarak bütünlük kazandırmaktadır. Metinlerde ortak özelliklerin bulunması; kahramanların hem kadın, hem erkek, hem ana, hem ata, hem eş olarak birbirlerine çok benzediklerini, âdeta her metinde tekrar edildiklerini gösterir. Bir metni okuyup bir başka metne geçen okuyucu kendini bildik, tanıdık bir ortamda bulur. Gelenek ve görenekler artık öğrenilmiştir. Çünkü kişilerin özellikleri aynı, olaylar aynı, izlenen yol aynı, savaşılan kâfir beyleri bile aynı. Hatta ölenleri, bir başka metinde görebiliriz. Salur Kazan Boyu, Beyrek Boyu ve Uruz Boylarında Şökli Melik, Kazan tarafından öldürülür. Şökli Melik'in üç ayrı hikâyede öldürülüşü bir başka deyişle her hikâyede yeniden diriltişi, kompozisyon bakımından sağlam bir bütünlüğün varlığından söz etmemizi engellemektedir.

Abdulkadir İnan, bu durumu destanların meçhul sanatkarının her hikâyeyi ayrı ayrı işlemeye önem verişine, bir hikâyeyi düzenlerken yalnız onu düşündüğüne, elindeki malzemeyi keyfince kullanmaktan çekinmediğine bağlar. (İnan 1988: 194)

Tekrarların metinlerde kullanım biçimleri değerlendirildiğinde ortaya ilginç bir durum çıkar. Metinlerde değişen, yalnız öykü dizilen kahramanın adıdır. Diğer motifler, hepsinde ortak kullanılan unsurlardır. Her metin, aşağı yukarı birbirini tekrarlar. Sonuçta tekrar hareketinin Dede Korkut Destanlarında bir sistem gibi ele alınıp işletildiğini, tekrarların çok güçlü olduğunu ve bunların hem metnin hem makro metnin oluşmasında büyük rol oynadığını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Abdulkadir İnan, "Türk Destanlarına Genel Bir Bakış", *TDAY-Belleten* 1954, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TDK Yayınları, Ankara 1988, s. 189-206.
- Abdulkadir İnan, "Dede Korkut Kitabındaki Eski İnanışlar ve Gelenekler", *Makaleler ve İncelemeler*, TTK Basımevi, Ankara 1991, s. 233-252.
- Abdulkadir İnan, "Dede Korkut Kitabındaki Bazı Motifler ve Kelimelere Ait Notlar", *Makaleler ve İncelemeler 2*, TTK Basımevi: Ankara 1991, s. 213-214.
- Ahmet Bican Ercilasun, "Dede Korkut Kitabı ile Oğuz Destanı Arasındaki Münasebetler", *TDAY-Belleten*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TDK Yayınları, Ankara 1988, s. 69-89.
- Dursun Yıldırım, *Dede Korkut ve Yunus Emre'de Hayat, Tabiat, Tanrı ve Ölüm*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1973.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

- Kemal Abdullayev, *Gizli Dede Korkut*, (Türkiye Türkçesine aktaran: Kerime Üstünova) Ekin Yayınları, Bursa 1995
- Kerime Üstünova, *Dede Korkut Destanlarında Cümleden Büyük Birlikler ve Bunların Oluşumunda Tekrarların Rolü*, Alfa Yayınları, İstanbul 1998.
- Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı I, Giriş-Metin-Faksimile*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TDK Yayınları, Ankara 1989, S. 169.
- Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı II, İndeks-Gramer*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TDK Yayınları, Ankara 1991, S. 219.
- Nurer Uğurlu, *Dede Korkut Hikâyeleri*, İstanbul 1992.
- Orhan Şaik Gökyay, *Dede Korkut*, Arkadaş Basımevi, İstanbul 1939.
- Ömer Faruk Akün, *Dede Korkut Hikâyelerinde Kompozisyon ve Tasvir*, Türkiyat Enstitüsü, İstanbul 1947, T.240.
- Pertev Naili Boratav, *Folklor ve Edebiyat*, İstanbul 1939.
- Pertev Naili Boratav, *Türk Halk Bilimi I- 100 Soruda Türk Halk Bilimi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973.
- Pertev Naili Boratav, *Dede Korkut Hikâyelerindeki Tarihi Olaylar ve Kitabın Telif Tarihi*, Türkiyat Mecmuası XIII, 1933, s. 31-62.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*